

ПАЭЗІЯ, АПАЛЕНАЯ АГНЁМ

ЛІРЫКА ПАЭТАЎ- ФРАНТАВІКОЎ,

студэнтаў і выпускнікоў

Гомельскага педінстытута

Чацвёра беларускіх паэтаў – даваенных выпускнікоў Гомельскага педінстытута імя Валерыя Чкалава, галоўнай ВНУ Палесся (зараз – Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны). Чатыры заснавальнікі Гомельскай універсітэцкай паэтычнай школы ў нацыянальнай літаратуры.

“Наш час – вясна!” Яны хораша, прыгожа ўваходзілі ў жыццё і паэзію.

Радаснай, вельмі адкрытай была ад самага пачатку іх лірычная споведзь. Маладыя паэты натхняліся часам, глыбока прымалі ў душу дух роўнасці і братэрства, палымяны патрыятызм, веру ў светлую будучыню, пачуццё высокай грамадзянскай адказнасці за Радзіму.

“Наш час – вясна!” – радасна ўсклікаў Леанід Гаўрылаў.

Адчуваннем вясны жыццёвай, вясны паэтычнай поўніліся іх творы, і гэта было іх арганічнае, жывое адчуванне.

Той свет, які раскрываўся ў іхным паэтычным слове, здаецца прасторным і прыгожым, вельмі прывабным, адухоўленым добрымі пачуццямі.

Чатыры лёсы – апаленыя вайной. Вайна моцна змяніла іх. Для дваіх з чацверкі – стала апошняй падзеяй жыцця. Ды напісанае – засталася.

МІКОЛА СУРНАЧОЎ

Ніколі не ехаць
Хлапцу маладому
Да роднага гаю,
Да блізкага дому
Ляжыць ён, як віцязь
У стоптаным жыце.
Маці спаткаеце –
Ёй не кажыце.

(“У стоптаным жыце”, 1941, Заходні фронт)

Мікола (Мікалай Мікалаевіч) Сурначоў. Старэйшы з чатырох.

Нарадзіўся ўвосень 1917 года ў шматдзетнай сялянскай сям’і ў вёсцы Слабада былога Журавіцкага павета (цяпер – Рагачоўскі раён).

І праз многа год, са слоў калегі - студэнта, суседа па Гомельскаму інтэрнату і паэтычным цэху Паўлюка Пранузы “часта Мікола ўспамінаў сваю Рагачоўшчыну, вёску, дзе нарадзіўся і адкуль пайшоў у вялікае жыццё. Расказваў ён з хваляваннем аб прыгажосці родных мясцін, працавітасці бацькоў, дзяцінстве”:

Хваёвыя пералескі,
Кветак мядзвяны пах,
Узняўшыя снег пралескі
Як зараз стаяць у вачах

Ці ноччу лаўлю над гаем
Мігценне высокіх зор,
Ці звонка ўвесь дзень махаю
Касой, аж гамоніць бор...

* * *

Мне сёння сніліся суніцы,
Сцяжынка праз густы хмызняк
І дзераза, што хутка віцца
Пачне ў імхах і так і сяк
І луг мурожны і прысады...
І так заўжды перад вачыма:
Густы хмызняк, разбег дарог...

Вучыўся Сурначоў спачатку ў сямігодцы, потым – у Гомельскім сельскагаспадарчым тэхнікуме. Атрымаў сярэднюю спецыяльную адукацыю. Пад час тэхнікумаўскай вучобы напісаў першыя вершы, з 1933-га пачаў друкавацца.

Па заканчэнні тэхнікума працаваў аграномам у Рагачоўскім раёне.

Ці трактарам ля ўзрэчча
Тарфянікі варушу,
Ці песняй прысці на сустрэчу
Дзяўчынку сваю прашу.

Потым перайшоў у раённую газету “Камунар”.

Зноў яны, драбнютка сяжынкi,
Не сяжынкi, а пялёсткі вішань,
Замялі знаёмую сцяжынку,
На якую пагуляць я выйшаў.

Замялі, засыпалі – ні следу,
Любая, твайго не адшукаю.
І куды я ні іду, ні еду,-
Вецер зiмні пра цябе спявае.

Сціплы, маўклівы юнак, бязмежна ўлюбёны ў паэзію...

У 1937-м – паступіў на літаратурны факультэт Гомельскага педагагічнага інстытута. З успамінаў Паўлюка Пранузы: “Сваімі ведамі, паводзінамі, сур’ёзнасцю Мікола вылучаўся сярод сваіх аднагодкаў. Ён праявіў вялікую дасведчанасць у літаратуры, шмат вершаў рускіх і беларускіх паэтаў ведаў на памяць. У яго ў інтэрнаце была свая бібліятэчка з кніг Ціханова, Святлова, Уткіна, Багрыцкага, Купалы, Коласа і маладзейшых паэтаў.

Сваімі ведамі ён дзяліўся шчодро з намі. Было відаць, што Мікола сур’ёзна ставіўся да жыцця.”

У 1938 годзе Мікола Сурначоў пачынае выступаць у рэспубліканскім друку. У сталічным часопісе “Полымя рэвалюцыі” надрукавана нізка яго вершаў “Барвовая зара”. Эпіграф – радкі з верша Аляксея Суркова: “Вот и кончилось детство, Коля”. Гэтыя словы Сурначоў любіў паўтараць, яны былі нібы эпіграфам да яго юнацтва.

У 1939-м – пераезд ў Мінск, вучоба там – у педінстытуце імя Максіма Горкага, праца ў газетах “Звязда” і “Чырвоная змена”. Згадвае П. Прануза: “Калі па справах прыязджаў у Гомель, ён заходзіў у педінстытут, цікавіўся, што пішуць яго сябры, якія спрабавалі свае сілы ў паэзіі... З гонарам расказваў ён нам аб знаёмстве з паэтам Алесем Жаўруком, чытаў напамяць яго вершы.”

Да вайны Сурначоў паспеў напісаць нямнога: некалькі вершаў пра маленства, якое адышло, пра Каўказ, куды ён ездзіў лячыцца, і яшчэ пра каханне, ціхае, чыстае, але трывожнае. У Пяцігорску, перад самай вайной, ён напісаў пра падмытую дажджамі скалу, што “махае шапкай сіняю, навечна стаўшы паміж намі. Верш называўся “На ростані” і быў прысвечаны дзяўчыне, якая пазней таксама загінула...

Гадзіну горнымі наростамі
Хадзіў і не абдумваў толкам,
Што, стоячы з табой на ростані,
Цябе пакрыўджу словам колкім.

Відаць, слядамі неглыбокімі
Даўнейшай дружбы шлях адзначан,
Калі суседзямі далёкімі
Становімся пасля няўдачы.

З пачаткам вайны – дзеючая армія. Заходні, Бранскі, Данскі франты. Удзел у баях на Каўказе, пад Сталінградам, на Украіне, на Беларусі, у Польшчы. Узнагароды – ордэн Чырвонай Зоркі і медалі.

Старэйшы брат Міколы Сурначова, Яўхім, загінуў пад Масквой, малодшы, Хвёдар, – ва Усходняй Прусіі. Мікола ж некалькі разоў атрымліваў цяжкія раненні, але нязменна вяртаўся ў строй. Стаў камандзірам узвода ў знішчальным супрацьтанкавым артылерыйскім палку, атрымаў званне старшага лейтэнанта.

Салдат Сурначоўскага ўзвода ўспомніць праз шмат гадоў: “Сурначоў, па характары сціплы, сарамяжлівы, ніколі не хваліўся перад батарэйцамі сваім паэтычным талентам. Відаць, былі праблемы з публікацыяй у франтавых умовах. І ён пісаў у сваю палявую сумку. Нават па тым, як доўга па начах у яго зямлянцы трапятаў агеньчык, няцяжка было здагадацца, што лейтэнант складае.”

Здавалася – лёс бярог яго для будучыні. Для вялікай паэтычнай будучыні...

Нам, магчыма, лёс насуліць многа
Непрадбачных і звычайных спраў;
Баявую не адну дарогу,
На якой смерць часта сустракаў,

На якой не зацвіце маліна,
Кветкі сохнуць, стогнуць крумкачы
І, як здань, зямлі маёй дзяўчына
Плача горка, косы ірвучы.

Усё напісанае Міколам Сурначовым на вайне дыхала сардэчнай замілаванасцю, смуткам. Пачуццё вінаватасці часта агортвала яго, чалавека са зброяй, і тады нараджаліся словы, вельмі шчырыя і праўдзівыя:

Старонка мая, у смутку
Ты сына свайго не клянi!
Мне ў кожным лясным закутку
Сняцца твае клянi...

Паэт лірычнага складу, надзвычай уважлівы да прыватнай дэталі, да маляўнічай падрабязнасці, Сурначоў і пра вялікае, драматычнае, скажам, пра наступленне баявой пяхоты, пісаў так, што нявыдуманая праўдзівасць карціны заўсёды адчувалася:

Яна, дзе крокам,
Дзе трушочкам
Дзе проста цераз рэчку,
уброд,
Дрыгвой ці высахлым
пясочкам

Упэўнена ідзе ўпярод.

Ваенныя вершы Міколы Сурначова вызначаліся сюжэтнай завершанасцю і яснасцю, кампазіцыйнай зграбнасцю. Да таго ж жывое інтанацыйнае рознагалоссе ўсё болей запаўняла яго паэзію, гнуткую, выразную па рытмах...

Пазней у рускай літаратуры з'явіцца значна маладзейшы паэт-франтавік, вершы якога будуць вельмі падобнымі на паэзію беларуса Сурначова. Там будуць і розум і прастата, і шчырасць, і, захапіўшыся, людзі напішуць на іх не адну песню. Рускага паэта будуць зваць Аляксандр Межыраў.

А Мікола Сурначоў акажацца сярод мільёна савецкіх вайскоўцаў, загінуўшых пад час Берлінскай аперацыі, якія паспяхова выканаюць задачу – усталяваць Сцяг Перамогі над Рэйхстагам перад Першамаем – і пакрыюць сябе несмяротнай славай.

Для Мікалая Мікалаевіча Сурначова вайна скончылася 20 красавіка 1945 года ў начным рукапашным баі з калонай ворага. Ён быў пахаваны ў нямецкім пасёлку Фрэйдэнберг за восем кіламетраў ад Берлінскай акруговай дарогі. У 1948-м прах паэта быў перанесены на брацкія могілкі ў горад Бад-Фрэнвальдэ. На агульным помніку, яго прозвішча пазначана як “Сурнамов”.

Ты прыкрый іх павекі,
Мятай
Усцялі іх магілы-курганы
І паплач, як над сынам
чаканым,
Майскай раніцай
сіняватай...

Літаратурная спадчына Міколы Сурначова прадстаўлена зборнікамі вершаў “На сурмах баравых” (1946), “Барвовая зара” (1959), на рускай мове

выданне ЦК ВЛКСМ “Одна любовь” (1971) у перакладзе Д. Кавалёва і І. Бурсава. У 1986 г. выдадзены зборнік “Акопны спеў”, складзены Паўлюком Пранузам, куды ўвайшлі вершы паэта, лісты да яго сяброў, успаміны аб ім.

Можна таксама адзначыць, што ў анталогіі лірыкі выпускнікоў Гомельскага ўніверсітэта “Крыніцы”, складзенай прафесарам, доктарам навук Іванам Фёдаравічам Штэйнерам і выдадзенай у 1998 годзе, творчасць Міколы Сурначова прадстаўлена першай.

ЛЕАНІД РЫГОРАВІЧ ГАЎРЫЛАЎ

Я жду цябе, паніклыя туманы
Па цёплай разаслаліся вадзе
Дзесь плюхнуў сом, і качкі крык стрыманы
Успалашыў сон дзеркача ў лазе.

Бяскрайнія шумлівыя прасторы
Шмат выткалі квяцістых пуцявін.
І як мне разгадаць тут, па каторай
Ты пройдзеш між ўзгоркаў і нізін?

Мы ў човен сядзем, плёскатам вясла
Маладзіка разломім палавіну,
Каб лётам смелым, лётам сакаліным
Дружэла песня, спела і расла.

Леанід Рыгоравіч Гаўрылаў (псеўданім – Л. Гаўрын).

Нарадзіўся 2 лютага 1918-га ў вёсцы Бердыж Чачэрскага раёна. У той самай вёсцы, у трох кіламетрах на поўдзень ад якой, па правым беразе Сожа праз восем год археолагам Палікарповічам былі знойдзены рэшткі адной з першых на тэрыторыі Беларусі стаянак чалавека і рэшткі жытлаў з чарапоў і касцей мамантаў, пасля чаго мясцовасць стала амаль культавай для самых

разнастайных археалагічных экспедыцый. Там пачалі капаць ледзь ні штогод і выявілі яшчэ шмат цікавага.

Бацька Леаніда быў з малазямельных. Таму працаваў, у асноўным, на сезонных работах – то ў Чачэрску, то ў Добрушы, то ў Гомелі, то яшчэ нейдзе. І сям’я пражывала ў залежнасці ад месца тых работ.

Урэшце стала атабарыліся ў вёсцы Давыдаўка пад Гомелем. Бацька ўладкаваўся зменным майстрам на торфазавод.

Запахнуць ноччу духавітай травы,
Лагоднасцю павее ад ракі, –
І блізкае становіцца яскравым,
Хвалюючым, кранаючым такім.

Бляск месяца, і вішань белых цені,
І пуштацвет гарбузны на плятнях
Снуюць запеў, і лёгкім летуценнем
Спавіта песня аб цвітучых днях.

* * *

Цішыня над полем і над лесам,
І на хаты пала цішыня.
Сінім небам – месячык бялесы,
Сінім небам – грае вышыня.
І плыве, як грэчкі пах мядовы,
І плыве, як васільковы пах,
Ціхі смутак зеленагаловы...

(“Цішыня”)

Атрымаўшы сярэдняю адукацыю, Леанід паступіў у Менскі інстытут народнай гаспадаркі. У 1935-м у Мінскім альманаху “Аднагодкі” ўпершыню надрукаваны верш паэта – “Рыбакі”:

Калі тваё каханне жыць павінна,
Дык ты і ў вершах сцёбай ім і бі,
Каб, як вясна, і пацалунак гримнуў,
Каб я і верш, і справу палюбіў.
(“Другу”, сакавік 1936-га)

Падобна да Ясеніна, але радкі шчырыя. Лепшае з гэтага і зараз успрымаецца як сапраўдная паэзія.

Прага да літаратурнай дзейнасці настолькі моцная, што ў 1936-м Леанід пераводзіцца на літаратурны факультэт Гомельскага педінстытута.

З успамінаў аднаго з сяброў Гаўрылава студэнцкіх гадоў: “Леанід Гаўрылаў настойліва рыхтаваў сябе да ўступлення ў жыццё. Яго адзінай марай было як мага прыгажэй і карысней аддаць свае сілы і здольнасці на служэнне савецкаму народу.”

Праз паўднёвыя стэпы
багатых прастораў,
па кавыльнай,
здранцвелей тугой цаліне
праходзіла жаданне
імпэтным напорам,
і вялізаны трактарны
шлях нам праторан
ад мяне да цябе,
ад цябе да мяне!

Праўдзівыя рыскі таго жыцця, якое выхоўвала паэта, той рэчаіснасці, якая яго расціла, можна знайсці ў вершах пра чырвоны абоз, што “сцягамі цвіце”, пра студэнцкую моладзь, пра старую маці, што прыйшла на стадыён “паглядзець... як бяжыць са старту яе сын”.

Леанід Гаўрылаў шукаў сябе, сваю тэму, свой падыход да рэчаў.

Сваім паэтычным credo Леанід Гаўрылаў абраў словы Гётэ: “Верш павінен быць выдатным, або зусім не існаваць”.

Пад час вучобы Гаўрылава ў педінстытуце пэўныя яго вершы знаходзяць месца на старонках афіцыйных выданняў: “Іду на бой” (“Палесская праўда”, 30 кастрычніка 1938), “Закувай, зязюленька” (“Гомельская праўда”, 30 студзеня 1939), “Запахнуць ноччу духавітай травы” (“Полымя рэвалюцыі”, №4, 1939), “Радасць” (“Полымя рэвалюцыі”, №7, 1939), “Цішыня” і “У касавіцу” (“Полымя рэвалюцыі”, №8, 1939), “Арлёнак” (“Літаратура і мастацтва”, 11 жніўня 1939).

Па заканчэнні Гомельскага педінстытута – з лета 1940-га – Гаўрылаў ў войску. Служыць недалёка ад заходняй мяжы механікам-вадзіцелем у танкавым палку. Піша баявы марш-заклік сваёй танкавай дзівізіі, які затым выконваецца ва ўсіх часцях злучэння.

Апошняю прыжыццёвую нізку вершаў Леаніда Гаўрылава (“Ленінскі пакой” і “Лагер”) друкуе “Чырвоная змена” ў нумары ад 11 чэрвеня 1941 года.

Паэт знікае без вестак (а мо – гіне) ў першыя дні вайны.

Большасць твораў Леаніда Гаўрылава таксама ў гады вайны бяследна знікаюць. Толькі некалькі танючкіх сшыткаў вершаў уратаўвае маці. Вершаў, па словах Кастуся Кірэенкі “і ранніх і апошніх” адначасова.

Пасля вайны сябры паэта змяшчаюць нізкі яго вершаў у зборніках “Мы іх не забудзем” (1949, вершы: “Цішыня”, “У касавіцу”, “Запахнуць ноччу духавітай травы...”, “Сож”), “Крывёю сэрца” (1967, вершы: “Цішыня”, “Арлёнак”, “Запахнуць ноччу духавітай травы”, “Маладзёк”, “Сож”, “Паэту”), складаюць і выдаюць кнігу паэзіі Леаніда Гаўрылава “Вернасць” (1961). Кніга знаходзіць і чытачоў і ўважлівых рэцэнзентаў.

Ціхі Сож. Валавянныя воды.

Бурштыннее зара ў берагах.

Дзесь глухія гудкі параходаў

Аблятаюць разліўны размах.
 (“Сож”)

Шэраг вершаў Леаніда Гаўрылава ўваходзіць у анталогіі. Так, у трохтомнік “Анталогія беларускай паэзіі”, што выходзіць у Мінску ў 1961 годзе ўключаны тры твора паэта: “Цішыня”, “Запахнуць ноччу духавітай травы...” і “Арлёнак”. У трохтомнай “Анталогіі беларускай паэзіі” 1993 году выдання змешчаны “Цішыня” і “Запахнуць ноччу духавітай травы...” У анталогіі Гомельскай універсітэцкай паэтычнай школы “Крыніцы” 1998 году выдання змешчаны: “Цішыня”, “Другу”, “Журавы”, “Сож”, “Запахнуць ноччу духавітай травы...”, “Што ні дзень...”. Зборнік “Дзень паэзіі – 65” змяшчае “Запахнуць ноччу духавітай травы” і “Спеў цярэбіць яблыневым раннем”. Зборнік паэзіі “Зорка Венера” 1972 году выдання змяшчае “Запахнуць ноччу духавітай травы”. У зборніку “Сэрцам табе прысягаю” 1978 году выдання ёсць “Цішыня”. У зборніку “На сцягу і ў сэрцы” 1982 году выдання змешчана “Цішыня”. У зборніку “Ішла вайна народная” (Беларускія пісьменнікі ў Вялікай Айчыннай) 1991 году выдання змешчаны “Паэт-танкіст” і “Цішыня”.

Пасмяротных газетных публікацый вершаў Гаўрылава нават больш, чым прыжыццёвых. Праўда, газеты пачынаюць узгадваць паэта праз дваццаць год забыцця. Першая з іх – “Літаратура і мастацтва”. 29 жніўня 1961-га тут змешчаны “Арлёнак” і “Цішыня”. Наступная – 30 чэрвеня 1964 года “Чырвоная змена” з вершам “Сож”. 14 сакавіка 1965 года тая ж “Чырвоная змена” друкуе вершы “За пацёмкамі ліп раскідаюцца гоні” і “Студэнты”. “Вячэрні Мінск” 11 чэрвеня 1970 года друкуе верш “Арлёнак”. 9 верасня 1980 года “Чырвоная змена” друкуе “Цішыню”. Верш “Цішыня” змяшчае на сваіх старонках і часопіс “Вясёлка” (№7 за 1984 год).

Паэзія Гаўрылава – яскравы адбітак свайго часу. Але адчуваецца вялізны талент. Талент, які не паспеў...

КАСТУСЬ КІРЭЕНКА

(12 снежня 1918 - 15 верасня 1988)

Наш рубеж акованы гранітам
І напят, як тонкая струна.
Ды спрабуй струну тую крані ты –
Адзавецца грукам перуна.

А пакуль спакойны зараніцы,
П'юць расу палеткі на зары, --
Сцерагуць свяшчэнную граніцу
Усе таварышчы, усе мае сябры!

* * *

Шырыцца, шырыцца, плешча бы хваля,
Гукаў нястройны мажор.
Унь умываюцца золакам далі,
Унь зараніцы пялёсткі апалі
На поле, на бор.
Што ж гэта, што – цераз пушчы па нівах,
Шляхам, уброд па вадзе,
З яснай усмешкай, прыгожай на дзіва,
Быццам крадзецца – а смела, імкліва?..
То ранак ідзе!

(“Ранак ідзе”, 1941)

Кастусь (Канстанцін Ціханавіч) Кірэенка. Псеўданім – Пятрусь Дубец (разам з Янкам Брылём). Нарадзіўся 12 снежня 1918-га ў мястэчку Гайшын Быхаўскага павета. З сялян.

З васьмі год, яшчэ не ўмеючы ўскараскацца на каня (падсажвалі другія), пачаў ездзіць з суседскімі хлопцамі на начлег – дапамагаць бацькам у гаспадарцы. “Але ўсё ж бацькі думалі не аб тым, каб зрабіць з мяне гаспадара, пасадзіць на сялянскую палоску, а гадалі і марылі аб іншым – як бы даць мне асвету. Маці не шкадавала апошняй сарочкі – абы я вучыўся, абы не давлялося і мне жыць так горка і цяжка, як жылося ім, маім бацькам. Хіба забудзеш, як, ціха перамаўляючыся, думалі бацька з маці: што прадаць бы яшчэ, каб купіць кнігі і сшыткі?”

У дзяцінстве разам з бацькам тры гады пасвіў вялікі статак кароў. Бацька і стаў першым Кастусёвым настаўнікам. І чытаць вучыў, і прыроду любіць, і да скарбаў народнай творчасці далучацца. “Быў добрым, бясконца шчырым чалавекам мой бацька... З вобразам бацькі ў маіх успамінах звязана маё знаёмства з прыродай, родным краем. З бацькам я ўпершыню адчуў музыку начнога неба і вясновай паводкі, пазнаёміўся з полымем асенніх балот і крыкамі птушак на світанні. З бацькам пазнаў я радасць першай разоры, хоць, праўда, ён і рэдка пускаў мяне за плуг, шкадуючы. З ім я выхадзіў і вывучыў усе куткі нашых ваколіц... Бацька быў мала гаваркі, але ён быў чалавекам вельмі лірычным, і мне дагэтуль помняцца яго простыя мелодыі, прывычка ціха насвістваць пра сябе нешта, калі яму стане сумна...

Бацька навучыў мяне чытаць буквар і разам з маці так настроіў на вучобу, што я з радасцю пераступіў школьны парог і, колькі потым не вучыўся, заўсёды з удзячнасцю ўспамінаў парэпанья бацькавы рукі, якія цярпліва вадзілі мяне па старонках першай чытанкі, і задумлівы голас маці, што ў няхітрых вясковых алегорыях адкрывала перада мною свет няскоранага імкнення да святла і шчасця.”

А ў школе вялікі ўплыў на будучага паэта аказваў Іван Емяльянавіч Марчанка – настаўнік літаратуры. Ён жа абудзіў у Кастусю творчыя

здольнасці. “З пятага па сёмы клас ён выкладаў у нас мову, літаратуру і спевы. І калі трэба вызначаць час, у які я ўпершыню стаў нешта складаць, калі адчуў голас нейкай душэўнай трывогі, нейкага закліку да пошукаў першай рыфмы і першага рытму, дык гэта і ёсць твая дні, калі Іван Емельянавіч вучыў мяне мове і літаратуры.”

У 1934-м Кастусь Кірэенка скончыў сямігодку, паступіў у Гомельскі аўтадарожны тэхнікум. “Я скінуў апошнія, самім сплеченыя лапці, прыбраўся ў купленыя з чужой нагі, але моцна падбітыя чаравікі, адзеўся ў касцюм з “чортавай” скуры.”

Правучыўся ў тэхнікуме толькі адзін год. А ў 1935-м – стаў студэнтам літаратурнага факультэта (“Пацягнула да літаратуры, любоў да якой прывіў мне ў школе настаўнік”) Гомельскага педінстытута. “Там, у інстытуце, я сышоўся і палюбіў на ўсё жыццё некаторых людзей, якія значна садзейнічалі выхаванню з мяне чалавека, што марыў стаць паэтам. То былі мае сябры, маладыя паэты Леанід Гаўрылаў, Мікола Сурначоў і Васіль Корнеў.”

Вучоба ў інстытуце (“Хіба забудзеш твая пяць ці дзесяць рублёў, што былі выручаны за абрус са стала і прысланы ў горад, каб ты не здаўся перад атакай галадухі і скончыў вучобу?.. Можа каму-небудзь з цяперашняй моладзі гэта і незразумела, а мне ўспамінаецца і не забываецца, як вялікая ласка, праз усе гады...”) праз пэўны час сфармавала ў Кастуся Кірэенкі адчуванне таго, што ён з’яўляецца “байцом таго фронту, які завецца літаратурай, хаця сур’ёзна спрабаваць свае літаратурныя здольнасці і друкавацца пачаў значна пазней”.

Незабыўнай падзеяй для будучага паэта стаў прыезд у Гомель “сапраўдных пісьменнікаў” Пятра Глебкі і Алеся (Айзіка Евелевіча) Кучара ў 1938 годзе. Для гомельскіх “пачынаючых пісьменнікаў” гэтая падзея аказалася “явлением богов”. У хуткім часе пасля яе Кірэенка “атрымаў некалькі вельмі цёплых пісем ад Эдуарда Самуйлёнка” з падрабязным разглядам вершаў, дасланных Кастусём “ці то ў Саюз пісьменнікаў, ці то ў

газету “Літаратура і мастацтва”. А яшчэ праз некаторы час атрымаў выклік на канферэнцыю маладых пісьменнікаў у Мінск.

“Значэнне гэтай паездкі было для мяне вялікім. Па-першае, як ніколі раней, я зразумеў тады, якая гэта сур’ёзная справа – творчасць. Па-другое, падтрымка вядомых беларускіх пісьменнікаў неяк адразу дазволіла лепей адчуць свае магчымасці і сілы. Па-трэцяе, хіба не шчасцем было – паслухаць жывыя гутаркі аб сакрэтах творчай працы славуных і любімых?!.. І, пачацвертае... прынялі і надрукавалі мае вершы. І хаця працаваць у літаратуры і друкавацца я пачаў значна пазней – пасля вайны, аднак 1939 год застаецца для мяне тым годам, які прыняў маю першую творчую заяўку.”

Першы верш Кастуся Кірэенкі “Радзіма” з’явіўся 30 студзеня 1939 года на старонках “Гомельскай праўды”. У тым жа годзе паэтычныя творы Кірэенкі змясцілі часопіс “Полымя рэвалюцыі” і газета “Літаратура і мастацтва”.

Абапёрся дуб рукой зялёнай
На страху і, пахіліўшы стан,
Утаропіў вочы ўлюбёна
У блакітны ранішні туман.

І паўзе раса слязой у дуба,
Па ствалу з тугіх лістоў паўзе...
О, каб мог ён даскакаць да любай
На адной на стомленай назе!

“Пасля Мінска – зноў бяссонныя інстытуцкія ночы за кнігамі, зноў сяброўскія сустрэчы, гутаркі, спрэчкі, пошукі і расчараванні...” У 1940-м – Гомельскі педінстытут скончаны. Кірэенка некалькі месяцаў выкладае мову і літаратуру ў Гарадзецкай сярэдняй школе Быхаўскага раёна. А ўвосень 1940-га – прызыў ў Чырвоную Армію.

Да ліпеня 1941-га – вежавы стралок у танкавым экіпажы, затым...

“На той пункт у Клімавіцкім лесе я трапіў па шляхах адступлення, як трапілі туды многія тысячы салдат і афіцэраў, разгубленых, збянтэжаных, не разумеючых, як гэта сталася, што мы так хутка адкаціліся на ўсход... Тут, у гэтым лесе, са мной здарылася адна з такіх выпадковасцей, ад якіх часта залежыць увесь ход будучага жыцця. Калі я, дачакаўшыся сваёй чаргі да рэгістрацыйнага століка, паведамляў звесткі аб сабе, на мяне звярнуў увагу начальнік фарміровачнага пункта... калі пачуў, што я скончыў літаратурны факультэт.

– Тут ля Крычава спынілася рэдакцыя армейскай газеты. Ім патрэбны работнікі. Я накірую вас да іх...

...Кузьма Чорны быў там... Праз некалькі хвілін размовы з ім мне стала так лёгка і добра, як не было даўно ў тыя дні.”

З таго часу і да сакавіка 1945-га, Кастусь Кірэенка – карэспандэнт баявога аддзела армейскай газеты “За Родину” на Заходнім і 2-м Беларускім франтах. “Можа, хто-небудзь падумае, што гэта была лёгкая бяспечная работа, дык гэта памылкова. Праца баявога карэспандэнта на фронце – вельмі складаная і цяжкая. Гэта праца, увесь час звязаная з прабываннем у самых нечаканых умовах, у самых непрыдуманых, непрадбачаных абставінах, дзе часта ўсё залежала ад асабістага рашэння, асабістай вытрымкі, асабістай мужнасці.”

Каля пажараў прыкурвалі,
У касках варылі гарбату.
Спявалі з вачмі пахмурнымі
Аб нівах сваіх і хатах.
Зайздросцілі ўсім параненым,
Жадалі ім радасці ўсякай.
А потым па росах ранішніх
Адважна хадзілі ў атаку.

Ваюе пад Масквой, на Беларусі, у Польшчы. Цяжка паранены. У 1943-м – прыняты ў Саюз Письменнікаў Беларусі.

Дэмабілізацыя ў 1945-м. “Мне надта пашанцавала ў жыцці на добрых, сардэчных людзей. Так было ў маленстве і юнацтве, так было на вайне. Пашчаслівіла мне і пасля вайны. Прыехаўшы са шпіталя ў Мінск (вясной 1945 года), я адразу ўліўся ў сям’ю беларускіх пісьменнікаў, сярод якіх нямала сустрэлася людзей цудоўных і сваімі літаратурнымі, і сваімі душэўнымі талентамі”. Пасада загадчыка аддзела літаратуры і мастацтва ў часопісе “Беларусь”. Першы зборнік вершаў – “Ранак ідзе”.

Што гэта? Што гэта свеціцца ў змроку?

Меркне, не згасне ніяк.

Зорка шукае адцвіўшую зорку,

Дужыцца ўзняцца над Сожам шырокім

Зялёны маяк.

Дзе гэта? Дзе гэта песня зязюляй,

Чуеш – ку-ку ды ку-ку?

Сына ў калысцы галубіць матуля,

Дзеўчына з ночы па любым сумуе –

Адзін на вяку.

З 1962-га – галоўны рэдактар часопіса “Бярозка”. Лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Янкі Купалы 1964 года (за кнігу “Смага”). У 1969-м – у складзе дэлегацыі БССР удзельнічае ў рабоце XXIV сесіі Генеральнай Асамблеі ААН. З 1970-га – Заслужаны дзеяч культуры Беларусі.

У 1972-1986гг. – галоўны рэдактар часопіса “Полымя”. Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Янкі Купалы 1972 года (за “Кнігу ста песень”). У 1980-1985 гг. – дэпутат Вярхоўнага Савета БССР. Узнагароджаны ордэнамі Працоўнага Чырвонага Сцяга, Чырвонай Зоркі, Айчынай вайны 2-й ступені, двума ордэнамі “Знак пашаны”.

“Пасля вайны ўсе мае гады прайшлі ў Мінску і былі гадамі літаратурнай працы... За гэты час шмат новых імён, як рэдкія самацветы, загарэліся на небасхіле беларускай літаратуры. І мне прыемна і радасна, што многія з іх свае першыя грані адшліфоўвалі пры маёй дапамозе...”

Памірае Кастусь Кірэенка 15 верасня 1988 года ў Мінску. Там жа і пахаваны – на Усходніх могілках.

На вершы Кірэенкі напісалі песні М. Аладаў, У. Алоўнікаў, У. Буднік, І. Кузняцоў, С. Палонскі, Ю. Семеняка і іншыя. На доме ў Мінску, дзе ў 1977-1988гг. жыў паэт (вул. Пуліхава, 29) у 1991 годзе ўстаноўлена мемарыяльная дошка.

ПАЎЛЮК ПРАНУЗА

Дно ракі – шматкроп’е серабра.
Патануў блакіт нябёс глыбока
Я руку закасваю па локаць –
Для каханай зор хачу набраць.
Вось нагнуўся – і рукаў абмок.
За адну ўхапіўся – расплылася...
Кружыць месяц маладым бакасам,
Ад праменняў светла за кармой.

Паўлюк (Павел Кузьміч) Прануза. Псеўданімы – Паўлюк з Дабруша, П. Палявы, П. Паўлюкоў, Павел Пранузаў, Паўлюк Пранузаў. Нарадзіўся 18 сакавіка 1918 года ў вёсцы Вылева Добрушкага раёна ў сям’і рабочага і калгасніцы.

Пачатковая школа ў Вылеве. Сярэдняя – у Добрушы.

1936-ы. Дэбют у друку. Спачатку – у раённай газеце “Сталінец”, у вучнёўскіх газетах, у шматтыражцы добрушкай папяровай фабрыкі “Герой працы”, затым – у “Гомельскай праўдзе”, дзе 3 чэрвеня пад псеўданімам Паўлюк Пранузаў змешчаны яго верш “Сонца ўпала за дахам”. 20 жніўня газета “Піянер Беларусі” друкуе верш Пранузы “У лагеры”.

1937-ы. Студэнт філалагічнага факультэта Гомельскага педінстытута. Два гады ў адным інтэрнаце, у адным пакоі з Міколам Сурначовым “няўрымлівым шукальнікам, чулым і таварыскім, але заўсёды бескампрамісным да фальшу слова, няпэўненасці погляду, браку пачуцця”.

1938-ы. 12 кастрычніка “Палеская праўда” выходзіць з вершам Паўла Пранузава “Шчырыя размовы”.

1939-ы. 12 верасня газета “Літаратура і мастацтва” выходзіць з вершамі Паўлюка Пранузы “Вячэрняе возера” і “Дождж”.

Алавянай плямай месяц поўны
Лёг на дне, што ад смалы чарней.
Вецярок, нахлынуўшы раптоўна,
І кусты, і травы пахісне.

Пабягуць па возеры маршчыны...
Сцелюць туманы сівы абрус.

У 1939-м Сурначоў пераязджае ў Мінск, а Прануза працягвае вучобу ў Гомельскім педінстытуце і паспяхова заканчвае яго ў 1941-м. Абодва паэты будуць перапісвацца да самай гібелі Міколы Сурначова.

Чакалі вусны,
Зоры,
Песні...
Вяселле б справіць нам...
Але
Цяжкі снарад –
Вайны прадвеснік –
Не затрымаўся ў ствале...

Верш падобны на пэўную засечку ці знак у памяці. Эмацыянальнае пачуццё пачатку вайны...

11 ліпеня 1940-га “Літаратура і мастацтва” выходзіць з вершам Пранузы “Пасля дажджу”. З жніўня таго ж года ў “ЛіМе” змешчана ўжо цэлая нізка вершаў паэта: “Карасі”, “Санет”, “Журавель”.

У тым жа годзе Паўлюк Прануза праяўляе сябе на ніве журналістыкі. Чатыры яго артыкулы паслядоўна друкуе “Гомельская праўда”: “Падрыхтоўка пачалася” (19 кастрычніка), “Сталінскія стыпендыяты” (16 лістапада), “Справаздача прафкома” (26 лістапада), “Дакладна арганізавана” (3 снежня). 11 чэрвеня 1941-га ў “Чырвонай змене” пад псеўданімам Паўлюк Дабруша змешчаны вершы “Дадому” і “То не хмары”.

У гады “сусветнай навалы” Паўлюк Прануза служыць ў зенітнай артылерыі. Намеснік камандзіра гарматы. У складзе войск Бранскага, Цэнтральнага і Першага Беларускага франтоў прымае ўдзел у баях на Курскай дузе, у Беларусі, Польшчы, Германіі, у Берлінскай аперацыі, распісваецца на Рэйхстагу.

Не экскурсантам, а салдатам,
Абпаленым агнём баёў,
З гранатамі ды аўтаматам
На дах рэйхстага я ўзышоў.

Глядзеў на ўсход я ў задуменні,
Здалёку бачыў родны край:
Палеткі ў зелені вясенняй,
Свой Гомель, па-над Сожам гай.

Вядомыя наступныя публікацыі Пранузы ў прэсе часу вайны: верш “Партызанам Беларусі” ў газеце “За свабодную Беларусь” 30 верасня 1942 года, верш “Помста заве” ў “Савецкай Беларусі” 7 кастрычніка 1942 года, рускамоўныя вершы “Прывет герою” ў газеце “На разгром врага” 13 сакавіка 1943 года, “Немец” у газеце “Слово бойца” 30 мая 1943 года, “Не пропусти, не пропусти” там жа 17 чэрвеня таго ж года. У 1944 годзе верш “Адплата”

змешчаны ў “Савецкай Беларусі” ад 7 чэрвеня. 8 жніўня яна змяшчае на сваіх старонках нарыс Павла Пранузы “Кости на попелище”. 7 верасня, у “Чырвонай змене” – Пранузаў верш “У Вісле плавае тапелец”. 14 кастрычніка, у “Чырвонай змене” -- Пранузаў верш “Ліст”.

Узнагароджаны ордэнамі Айчыннай вайны II ступені, Славы III ступені і медалямі.

А на вуліцах звонкай раніцай
Кроў палала пажарам рабін.
Рыхтавалі матулі нам ранцы
І наказвалі: “Немца забі!”
Была светлаю ноч ад пажараў –
На вачах маіх Гомель гарэў,
Дыму чорнага плавалі хмары...
На гады я тады пастарэў.

У 1945-м: верш Пранузы “Мы перайшлі граніцу” друкуе часопіс “Беларусь” (№4), у здвоеным № 11-12 “Беларусі” надрукаваны вершы “Родная мова” і “У Белавежскай пушчы”, “Раздавім фашысцкую гадзіну” №141 выходзіць з вершам Пранузы “Кацюша”, №142 – з вершам “На варожай зямлі”. 12 снежня ў “ЛіМе” змешчаны верш “Цішыня”.

Пасля дэмабілізацыі – пасада выкладчыка беларускай мовы і літаратуры ў Нясвіжскім педвучылішчы імя Якуба Коласа. З 1956-га – настаўніцтва ў Несвіжы ў сярэдняй школе №3.

Паўлюк Прануза – аўтар шаснаццаці зборнікаў паэзіі. “Разгневаная зямля” (1946), “Добрай раніцы” (1951), “У дальнім раёне” (1954), “Мае землякі” (1957), “Калі верыш” (1963), “Родныя мясціны” (1968), “Непаўторнасць” (1974), “Трываласць” (1978), “Сустрэчы” (1983), “Рукі салдата” (1990) – дарослая паэзія. “Добры дожджык” (1960), “Я вясну малюю” (1962), “Дзе вясны пачатак” (1965), “Вясновыя тэлеграмы” (1976),

“Фарбы восені” (1982), “Звініць ручаёк” (1988) -- зборнікі для дзяцей. Выдаў кнігі выбраных твораў – “Ручаёк” (1969) – для дзяцей, “Мой аўтограф” (1988) – для дарослых. Вызначальнай тэмай у паэзіі Паўлюка Пранузы была і застаецца вайна.

Як быў юнаком, вас з сябрамі садзіў
І выпраўцы вельмі зайздросціў.
Ішоў на вайну, вас ласкава назваў:
Сосны маёй маладосці.

Нібыта салдат, не змаглі вас зламаць
Віхуры, што вылі са злосцю.
Асколкі жывіцай у вас заплылі,
Сосны маёй маладосці.

Паўлюк Прануза – перакладчык на беларускую мову твораў рускіх, украінскіх, латышскіх, літоўскіх, польскіх, балгарскіх паэтаў. Вершы П. Пранузы пакладзены на музыку кампазітарам Камінскім і некаторымі іншымі.

Чатыры пачынальнікі Гомельскай універсітэцкай паэтычнай школы. На думку прафесара Івана Штэйнера, іх творчы вопыт у спалучэнні юнацкай няўрымслівасці, рамантычнай захопленасці, падчас нават экзальтаванасці і суровай, бязлітаснай праўды вайны стаў вызначальным для ўсёй паэтычнай генерацыі, бо менавіта яны ўпершыню паядналі на практыцы штык і пяро, заплаціўшы за гэтыя спробы сваёй крывёю і нават жыццём. Так, творчы стыль большасці з іх адкрыта агітацыйна скіраваны, публіцыстычна-заклікавы, плакатны, з рэзкай кантраснасцю фарбаў, прамой ацэначнасцю, устаноўкай на прамоўніцкую гучнасць, што, пэўна, характэрна для паэтаў перадваеннага перыяду.

Чатыры неардынарныя творчыя асобы, кожны са сваім светаўспрыманнем. І адным з фактараў фармавання гэтых асобаў быў Гомельскі педінстытут – будучы ўніверсітэт імя Францішка Скарыны.

Чатыры погляды на жыццё. Чатыры шляхі...

